

Tarıma saldırı ve gıda güvenliği

■ 2002 ile 2013'ün ilk beş ay sonuçları dikkate alındığında, bu 12 yılın 9 yılında tarım dışı ticareti net açık vermektedir. Üstelik son dört yılın açığı, toplam dönem açığının yüzde 75'i düzeyindedir. Programın olumsuz sonuçları açığa çıktıkça gıda güvenliği/egemenliği açısından ülkenin durumu giderek kötüleşmektedir.

OĞUZ OYAN

Gıda güvenliği iki anlamda kullanılıyor: Birincisi, dünyanın veya yerli bir ülkenin belirli bir zaman dilimi içinde nüfus için erişilebilir fiyatlarla yeterli gıdayı sağlayabilme kapasitesi olarak anlaşılabilir. Bu, bir ülke açısından, yeterli gıdayı üretebilme değil satın alabilme kapasitesi anlamında kullanılıyor. Bir insan/aile açısından da, uygun fiyattan besleyici gıdaya yeter miktarda erişebilme imkânına sahip olmak anlaşılıyor. Bu birinci anlam, diğer anlamından daha iyi ayrıt edilebilir için, "gıda güvenliği" de denilebilir.

İkinci anlamı, gıdaların insan sağlığı bakımından üretim, taşıma, işleme ve saklama (kimyasallarla raf ömrünü uzatma) koşullarının denetimini yapmak ve hijyenik olmasını sağlamak anlamında gıda güvenliğidir. Sağlıkla gıda maddeleri üretimi ve tüketimini denetlemek için sistemli kamu müdahaleleri ve kişisel çıkarların esnetmediği katı kuralları (gıda kodeksi yönetmeliği, gıdaların üretimi, tüketimi ve denetlenmesine dair yönetmelik, vs. gibi ciddi bir gıda mevzuatı) gerekir. Konu, kişisel çıkarların değil, kamusal alanın konusudur. Türkiye'de tarımsal KİT'lerin tasfiye edildiği, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın işlevsizleştirildiği bir ortamda kamusal denetimin etkinliği tartışılmalıdır. Endüstriyel tarımın geçerli olduğu bir yapıda asıl aşama olan üretim aşamasının ne kadar etkin denetlenilebileceği ise ayrı bir olgudur.

Birinci anlam açısından, Prof. Tayfun Özkaya "gıda güvenliği"ni güçlülerin kavramı olarak görüp "gıda egemenliği" kavramını benimsiyor ve kısmen ikinci anlamda da girmiş oluyor: "Gıda egemenliği, halkların ve toplumların kendi birikmiş çevrelerine ekolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan uygun olarak şekilde, kendi tarım, işgücü, balıkçılık, gıda ve

arazi politikalarını belirleyebilmeleridir". Her durumda, gerçek bir gıda güvenliği veya egemenliği için kapitalist sistemin kâr amacı dürtülerine uluslararası ve ulusal düzeylerde kamusal müdahalelerin yapılması gerekir. Bu, şirket, ülke veya ülkeler bloğu düzeylerinde kapitalizme ve onun uzantısı emperyalizme sınır konulması anlamına gelir. Başarılabilir mi? Bugüne kadar başlanmadığı için, 1980 sonrasında yani neoliberalizmin damgası vurduğu üçüncü küreselleşme çağında, geçen haftaki "soL Bakış"ta Prof. Zülküf Aydın'ın saptığı gibi dünya gıda güvenliği kötüye gidiyor. Birçok ülke açısından da öyle. Üstelik 2007 kriziyle birlikte yeni bir gıda açığı eşine ulaşıldı, gıda fiyatlarının durdurulamaz artışıyla gıda krizi tetiklendi. Birçok geri ülkede yeni yoksulluklara, gıda erişimde yeni yoksulluklara yol açıldı. Peki bundan sonra başlanamaz mı? Kapitalizmin ve kapitalin insafına bırakılırsa başlanamaz. FAO gibi BM kuruluşları, sistemin asırlıklarının kabul edilebilir olmasını sağlamaktan başka işe yaramıyorlar. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve Dünya Bankası (DB) gibi kapitalist düzenlemenin truva atları ise, gıda güvenliği/egemenliğini genelde dünya bütünü açısından, özkelle yoksul kitleler ve yoksul ülkeler açısından sürekli olarak kötüye götürüyorlar.

Dünya Ticaret Örgütü ve arkasındaki büyük siyasal ve ekonomik güçler, 20. yüzyılın son ve 21. yüzyılın ilk on yılında düzenlenlikli küresel müzakere süreçlerinde tarımın liberalleştirilmesinde istedikleri hedeflere varamadılar. Dünya tarımı üzerinde tam bir denetim sağlayamadılar. Gelişmiş ülkeler (GÜ'ler) arası rekabet, GÜ'lerin kendi dışındaki ülkeleri dünyaya karşı çift standartlı politikaları; gelişmekte olan ülkeler (GÜ'ler) ile az gelişmiş ülkelerin (AGÜ'lerin) kendi aralarında bazı

çkarışmalarına rağmen, GÜ'lerin kendilerine dayattığı politikalarla karşı aralarında çeşitli ittifaklar kurarak direnmeleri, DTÖ görüşmelerini kırmazla sürdüldü.

Ancak, GÜ'ler bu başarısızlığı kabullenmediler. GÜ' ve AGÜ'lere karşı iki yoldan tarım piyasalarını liberalleştirme baskıları yapmaya başladılar. Birinci yol, ikili ve çoklu serbest ticaret anlaşmalarıyla açıldı. İkinci yol, IMF/DB programlarının uygulanması aracılığıyla tarım piyasalarının liberalleştirilmesiydi. Burada 2000'lerin Türkiye örneği bir model oluşturacak denli önemliydi. Üçüncü bir yol daha vardı: AGÜ gibi ekonomik entegrasyonlara üye kabul edilen GÜ'lerin bağımsız tarım politikalarına son vermek... (NAFTA üzerinden Meksika tarımının kuşatılması da bu örnek kapsamındadır.)

Türkiye-AB ilişkileri, 1996'da yürürlüğe giren Gümrük Birliği Anlaşması ile yeni bir düzleme taşındı. Gümrük Birliği (GB) her ne kadar tarım ürünlerini kapsamıyor gözükse de aslında tarım ürünleri dışı ticaretini de yakından etkileyen sonuçları oldu. GB aynı zamanda belirsiz bir gelecekteki AB üyeliğine giden yolun ilk aşaması olarak sunulduğu için, giderek Türkiye'nin tarıma dönük destekleme politikalarını 2000 yılından itibaren IMF/DB aracılığıyla ama DTÖ ve AB talepleri doğrultusunda dönüştürülmesinin ana gerekçelerinden biri olarak da çalışıldı.

Türkiye'de onyıllardır uygulanan ve birbirini tamamlayan bir kurumsallaşma yapıya kavuşan tarımsal destekleme modeli 1990'lı yılların ikinci yarısında tarımsaya açıldı. Büyük ölçüde IMF/DM ikizlerinin telkinleri, DTÖ etrafında oluşan yeni politika çerçevesinin etkileri ve GB ilişkisine girilen AB'nin üyeliğe havucunun cazibesıyla yürütülen bir tartışmada, liberal görüşlere sahip Türkiye ekonomisi bürokrasisi öncü rolünü oynarken, yatkan güdümlü bir dönüşümü kabul eden olan veya bunun "kaçınılmaz" olduğuna ikna edilen bir siyasetçi zümresinin oluşması da işleri hızlandırdı. Bu dönüşümün zihinsel atlatması 1994-99 döneminde hazırlandı. 9 Aralık 1999'da IMF'ye verilen niyet mektubuyla kapsamlı dönüşüm programı (Tarımsal Reform Uygulama Projesi: TRUP veya ARIP) başlatıldı; daha sonra programın yürütülmesi DB'na da 10 Mart 2000'de benzer bir niyet mektubu yazılarak program teyit edildi. 2001 krizinden sonra yeni niyet mektuplarıyla "aynı yolda devam" kararlılığı vurgulandı ve 2002'deki iktidar değişimine rağmen program değişmedi. Niyet mektuplarında önerilen model, mevcut destekleme araçlarının tümüyle tasfiye edilerek tek bir destekleme aracının, Doğrudan Gelir Desteği (DGD)'nin yürürlüğe sokulmasıydı. Bu, dünyada örneği görülmemiş derecede köktenci bir dönüştürme programıydı.

DGD Programı 2001'de başlatılıp 2007 yılı sonu itibarıyla tamamlandı. DGD sistemi, mülkiyet esaslı ve dönmeye göre sabit miktarlı uygulandı. İddianın aksine, en yoksul köylülere daha az ulaştı. 2000 öncesinin destekleme sistemini "çalışmazlığı" bütüncü olduğu gerekçesiyle ortadan kaldıranlar, uygulamaya koyulduktan destekleme sistemini de aynı nedenle sistemden çıkarmanın gerekçelerini ürettiler. Gerçekleştirdiği dönüşümün Türkiye'de DB gözetiminde uygulanan ARIP projesinin en kritik çapası, tarımsal destekleri bütçe ödenekleri düzeyinde en altlarda sınırlamak oldu. 2006 yılında çıkarılan Tarım Kanunu'nun, "milli gelirin en az yüzde 1'i tarımsal desteklere ayrılır" hükmüne rağmen, bu oranın yüzde yarıya aşmasına izin verilmedi. Bu nedenle IMF programı 2008'de sonlandıktan sonra dahi 2009 bütçesine (ve sonrakilere) bu yönde müdahalelerden geri durulmadı.

■ AB'nin Türkiye'de uygulanan IMF/DB tarım programını sonuna kadar destekliyor olması, IMF/DB programının hükümetler-aşırı bir kalıcılık sergilemesi, ulus-ötesi tohumculuk şirketleri için özel yasa çıkarılmasına varan dayatmalar, bu yeni bağımlılık ilişkilerinde geline yeni aşamaya işaret ediyordu.

2001'de başlatılıp 2007 yılı sonu itibarıyla tamamlanan Doğrudan Gelir Desteği sistemi, mülkiyet esaslı ve dönmeye göre sabit miktarlı uygulandıktan en yoksul köylülere daha az ulaştı.

lanar ARIP projesinin en kritik çapası, tarımsal destekleri bütçe ödenekleri düzeyinde en altlarda sınırlamak oldu. 2006 yılında çıkarılan Tarım Kanunu'nun, "milli gelirin en az yüzde 1'i tarımsal desteklere ayrılır" hükmüne rağmen, bu oranın yüzde yarıya aşmasına izin verilmedi. Bu nedenle IMF programı 2008'de sonlandıktan sonra dahi 2009 bütçesine (ve sonrakilere) bu yönde müdahalelerden geri durulmadı.

Sonuçta, DTÖ üzerinden gerçekleştirilmeyen uluslararası yükümlülüklerin yerini bölgesel entegrasyonların, ikili veya çoklu serbest ticaret anlaşmalarının, IMF/DB programlarının aldığı görülmekte. Türkiye, bu üç etkiyi birlikte yaşayan ender ülkelerden oldu. AB'nin Türkiye'de uygulanan IMF/DB tarım programını sonuna kadar destekliyor olması, IMF/DB programının hükümetler-aşırı bir kalıcılık sergilemesi, ulus-ötesi tohumculuk şirketleri için özel yasa çıkarılmasına varan dayatmalar, bu yeni bağımlılık ilişkilerinde geline yeni aşamaya işaret ediyordu.

Avrupa Birliği projeleri, tarım ve gıda sektörlerini de es geçmiyor.

fiyatları ile tarımsal ürün fiyatlarının oluşumu tamamen piyasaya bırakıldığı için iç ticaret hadleri tarım aleyhine gelişti. Birincisi, DGD modeli aracılığıyla üretici üretimden koparılıp, 30 milyon dönüm arazi üretim dışına küçüldü. Bu dönemde tarımsal istihdamda da hızlı bir çözümlü yaşanmış, 2,5 milyon işgücü açığa küçüldü. Bu durum sadece kırdan yeni bir "yoksul" kategorisi oluşturulmakla, küçük

köylülüğü tasfiye girdabına sokmakla kalmamış, tarımı yabancı sermayeye daha açık hale getirmiştir.

IMF, DB, DTÖ, OECD, ABD, AB gibi dıştan tarım politikası dayatmaları, taşeron iktidarımızın yağmacı siyaseti ve sermayeden doğrusu rahmet okuyor. Onların birliği olmasaydı, salt dıştan kuşatma sonucunda tarımda ve gıdada bağımlılık ilişkileri bu boyuta asla ulaşmazdı.

Gıda fiyatları artışı üreticilere yarıyor mu?

2007 sonrasında gıda fiyatları artışının hiç olmazsa tarımsal ürün üreticisi ülke ve toplumsal kesimlere yarar sağlayacağı gibi bir acele hükmü de (peşinen varamamak gerekiyor). Çünkü (1) Tarım üreticilerinin pazara açılmış kesimleri genellikle tek ürünü veya az ürünü bir tarımsal faaliyet içindeler. Dolayısıyla kendileri de öncelikli tarım ürünleri tüketicisi konumundalar. Aynı şey, az sayıdaki tarım uzmanlaşmış yoksul tarım ülkeleri için de geçerli. (2) Öte yandan, fiyat artan ürünleri üretenler dahi, (i) stoklama /spekülasyon olanakları kısıtlı olduğundan yani fiyatların görece düşük olduğu hasat dönemlerinde

ürünleri ellerinden çıkardıklarından; (ii) tüketicinin ödediği fiyat ile üreticinin eline geçen fiyat arasındaki makasın yüksek ticaret marjları ve tekelci alımların payının artması nedeniyle üretici aleyhine açılmasından; (iii) AGÜ ve GÜ'lerde kooperatif örgütlenmenin piyasa karşısında yeterli bir savunma düzeneği oluşturamamasından dolayı, bu gelişmelerden beklenen yararı sağlamaktan uzaktırlar. Dünyada gıda ürünleri fiyatlarının artışı kuşkusuz tüm tüketicileri olumsuz etkiliyor. Ama özellikle harcamaları içinde gıdanın payı hâlâ çok yüksek olan yoksul ülkeleri ve tüm ülkelerin yoksullarını daha çok etkiliyor.

Bazı işadamları Tarım Bakanı'nın icraatlarını "devrim" olarak nitelendirirken, çiftçiler yeni yasaların köylünün belini büküttüğü, Türkiye'de tarım ve hayvancılığı bitirdiğini söylüyor. Nisan ayında Samsun'un Bafra ilçesinde 2B Yasası'nı protesto etmek için "kimin toprağını kime satıyorsun" diye çiftçiler bir miting düzenledi.

DGD Programı 2001'de başlatılıp 2007 yılı sonu itibarıyla tamamlandı. DGD sistemi, mülkiyet esaslı ve dönmeye göre sabit miktarlı uygulandı. İddianın aksine, en yoksul köylülere daha az ulaştı. 2000 öncesinin destekleme sistemini "çalışmazlığı" bütüncü olduğu gerekçesiyle ortadan kaldıranlar, uygulamaya koyulduktan destekleme sistemini de aynı nedenle sistemden çıkarmanın gerekçelerini ürettiler. Gerçekleştirdiği dönüşümün Türkiye'de DB gözetiminde uygulanan ARIP projesinin en kritik çapası, tarımsal destekleri bütçe ödenekleri düzeyinde en altlarda sınırlamak oldu. 2006 yılında çıkarılan Tarım Kanunu'nun, "milli gelirin en az yüzde 1'i tarımsal desteklere ayrılır" hükmüne rağmen, bu oranın yüzde yarıya aşmasına izin verilmedi. Bu nedenle IMF programı 2008'de sonlandıktan sonra dahi 2009 bütçesine (ve sonrakilere) bu yönde müdahalelerden geri durulmadı.

Türkiye'de DB gözetiminde uygulanan ARIP projesinin en kritik çapası, tarımsal destekleri bütçe ödenekleri düzeyinde en altlarda sınırlamak oldu. 2006 yılında çıkarılan Tarım Kanunu'nun, "milli gelirin en az yüzde 1'i tarımsal desteklere ayrılır" hükmüne rağmen, bu oranın yüzde yarıya aşmasına izin verilmedi. Bu nedenle IMF programı 2008'de sonlandıktan sonra dahi 2009 bütçesine (ve sonrakilere) bu yönde müdahalelerden geri durulmadı.

2000 yılından itibaren uygulanan program, niyet mektuplarında yazılan bütün hedeflere ulaşamaması bakımından "hayırlı" yanlara da sahip olmakla birlikte, olumsuzluk hanesinde yazılı olanlar ağır basmaktadır. Birincisi, Türkiye'de tarımsal desteklemenin kurumsal bütünlüğü büyük ölçüde çöktürülmüştür. İkincisi, kurumsal bütünlüğün bir parçası olan TSKB'ler etkisizleştirilerek tarımsal örgütlenme zayıflatılmıştır. Üçüncüsü, 2000 sonrasında dönemin birikimli tarım dışı ticareti bilançosu, Cumhuriyet tarihinde bir ilk olarak, olumsuz bakiye vermiştir. 2002 ile 2013'ün ilk beş ay sonuçları dikkate alındığında, bu 12 yılın 9 yılında tarım dışı ticareti net açık vermektedir. Üstelik bu açık 2007'den beri süreklilik kazanmış, son dört yılda da giderek büyümüştür; öyle ki son dört yılın açığı toplam dönem açığının yüzde 75'i düzeyindedir. Kısacası, programın olumsuz sonuçları açığa çıktıkça gıda güvenliği/egemenliği açısından ülkenin durumu giderek kötüleşmektedir. Saman ve kurbanklık koyun ithali gibi "görülmedik" ithalat kalemleri zaten bunun toplam bilincinde de yansımaları sağlanmıştır.

Dördüncüsü, girdi üretimi/girdi

RedHack'in ortaya çıkardığı sefalet!

RedHack'in yayınladığı ses kaydında AKP Genel Merkez Parti İçi Demokrasi Hakem Kurulu Üyesi de olan işadamları Ethem Sancak'la Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı Mehdi Eker arasındaki diyalogların yer aldığı ses kaydı bu yazıdaki tezler açısından önemli (Yusuf Yavuz, Oda TV, 19.6.2013): Sancak, tarımın, meraların ve kıyılarda halkın elinden alınması gerektiğini bakanın nasıl gerekçelendiğini: "Bu tarımsal modernleşmesi gerekiyor. Ve bu tarımın köylünün de elinden alınması gerekiyor. Sayın Bakanım! işte o noktada zaten bir araya geldik ve o günden bugüne ben bu Bakan'a aşık oldum." (...) "Geriyede doğru tarla tarımı, iliriyede doğru tarım sanayinin esası inektir. Fakat bu inegün yaşamaları için de yem sorununun çözülmesi lazım. Yem sorunu 80 yıl önceki bu ülke kurucuları bir gem vurmuşlardır. Sovyetik bir anlayıştaydılar ve meralarını bütün halkın mali ile ederek mahvettiler. Mera çitlenmiyordu, bakılamıyor çünkü bütün halkın mali. (Yazarın notu: Meraların, yataklık ve kıskakların köylülerin ortak

mülkiyeti altında olması, 1858 Arazi Kanunnamesi'nden gelen ve Cumhuriyetin doğru olarak sürdürdüğü bir düzenlemedir) Bir şey bütün halkın mali olursa bakılamıyor çünkü halkın mali. Bir şey bütün halkın malıysa yağmalanır. İnsanlık tarihi bunu böyle gösterdi. Mesela kıyılarımız bütün halkın malıdır ama yağmalanmıştır. Halkın gıdabileceği kıyı koy. Ormanlarımız bütün halkın ormanları ama mahvoldu. 60 yıl öncesine göre ormanlarımız yüzde 40 küçüldü. Bütün halkın ormanı olduğu için. Meralar da öyleydi. Çok şükür Tarım Bakanımız geçen ay çok büyük bir devrim gerçekleştirdi. Bence sessiz bir devrim. Ve merayı çitlenmeye hale getiren kanunu çıkarttılar. Bunu nasıl başardılar bilemiyorum ama anayasal bir sorundu. Ama yaptıkları bunu sonuçta. Şimdi ben çok umutluyum. Bu kanun çıktıktan sonra petrolelden de daha önemli zenginliğimiz olan meralarımız elbireliyle işleriz. Bunları servete dönüştürürüz. Sayın Bakan'a bir tarım gönüllüsü olarak şükran borçluyorum."

